

Disleksija in obravnava mitov o njej

Lea Kukovec, študentka Pedagogike in andragogike na Filozofski fakulteti, Univerza v Ljubljani

Disleksija je nevrološko pogojena učna razlika, ki se pri vsakem posamezniku pojavlja v različnih oblikah. Osebe z disleksijo se iz dneva v dan srečujejo z različnimi ovirami, ki se lahko pojavijo na področju pisanja, branja, pomnjenja ali/in učenju govora. Kljub temu imajo zelo razvita druga področja, kot so zelo razvito divergentno mišljenje, dobra intuicija, analitična nadarjenost, izjemno razvita empatija ter nadarjenost za argumentiranje in debatiranje. Znotraj družbe so še vedno razširjeni določeni miti o disleksiji. Namen tega prispevka je, da razgrnemo nekatere mite in negativno konotacijo disleksije.

Uvod

Disleksija je še vedno zelo slabo razumljena, kljub temu da je dobro poznana in dokaj razširjena težava. V našem okolju se hitreje širijo informacije o ovirah in težavah, s katerimi se osebe z disleksijo spopadajo, kar posledično povzroča širjenje veliko neresničnih informacij in daje disleksiji negativno konotacijo. Velikokrat je disleksija razumljena kot bolezen, ki jo je mogoče pozdraviti. Širijo se tudi mnjenja, da ljudje disleksijo zmorejo prerasti oz. da le-ta s časom izzveni. S takšnimi in podobnimi zelo razširjenimi miti se opazi nepoznavanje, kaj disleksija je, in posploševanje določenih 'slabosti' disleksije. Problem, na katerega se bom osredotočila, je točno ta. Moj namen je osvetliti pomen disleksije, izničiti mite ter s tem podati vpogled v težave in prednosti, s katerimi se srečujejo osebe z disleksijo celo življenje.

Krajnc (2004, 30) je izpostavila, da če želimo spoznati disleksijo tako, kot je, moramo poudariti posebne talente in visoke sposobnosti oseb z di-

leksijo: »S poudarjanjem težav in zamolčanjem talentov so otroci z učnimi težavami stigmatizirani in ravno tako odrasli. Zato to skrivajo.«

Opredelitev disleksije

Krajnc v svojem članku zapiše, da je bila disleksija v Sloveniji poznana kot motnja branja in pisanja oziroma kar kot legastenija. V Sloveniji uporabljamo izraz disleksija kot sopomenko legasteniji. Beseda disleksija po Krajnc (2004, 29) »označuje predvsem 'težave z besedami', bodisi da jih vidimo, pišemo, slišimo ali izgovorimo.« Disleksija je najbolj poznana specifična učna težava, zato velikokrat vanjo vključujejo tudi diskalkulijo in dispraksijo. Kot učna težava ali primanjkljaj na posameznih področjih učenja se je v našem okolju začela odkrivati šele v dvajsetem stoletju (prav tam).

Strokovnjaki pojem disleksije opredeljujejo različno, zato njena definicija ni enotna. Krajnc (2004, 25) piše, da je »nevrološko stanje človeka, način delovanja živčevja, ki odstopa od povprečnega sta-

nja v pozitivnem in negativnem smislu.« To stanje vpliva na celoten način življenja osebe z disleksijo, njeno percepcijo, vedenje in učenje. Disleksija je lahko prirojena, torej genetsko pogojena, ali pa pridobljena po določeni poškodbi ali operaciji možganov (prav tam).

Saltz disleksijo definira kot nevrološko pogojeno učno razliko, ta pa se pojavlja v različnih oblikah, pri vsakem posamezniku drugače. Zapiše, da nekateri »težje berejo besede, nimajo pa težav pri razločevanju števil, drugi imajo več težav s številkami, tretji imajo težave s številkami in besedami.« (Saltz 2019, 32) Želi se otresti oznake učna težava ali učna nezmožnost in razširiti oznako učna razlika. Takšna oznaka zaobjema ogromno individualnih variacij, ob tem pa se sama oznaka ne osredotoči na težave, s katerimi se osebe z disleksijo spopadajo, ampak z izrazom 'razlika' vključuje tudi prednosti oziroma močna področja ljudi z disleksijo. Saltz izpostavi, da izraz učna težava ali nezmožnost »predpostavlja kvalitativno trditev o inteligentnosti posameznega učenca, izraz učna razlika ne vsebuje vrednotenja ali čustvene vsebine in, kar je najpomembnejše, ne implicira sramu.« (prav tam)

Prednosti in slabosti disleksije

Šibkosti, slabosti ali ovire, s katerimi se spopadajo osebe z disleksijo tudi na podlagi opredelitve disleksije, so povezane z besedami in uporabo jezika, vendar to ni vse.

Ljudje z disleksijo se spopadajo z ovirami na različnih področjih. Lahko so slabše opismenjeni, imajo težave pri učenju branja in pisanja, počasneje berejo, težave imajo pri razumevanju besedil in pri pisnem izražanju. Ovire lahko nastanejo tudi zaradi slabše razvitega besednega pomnjenja. Težje se osredotočijo na podrobnosti, zato imajo bistveno širšo predstavbo in se raznih problemov lotevajo na drugačne načine kot osebe brez disleksije. Poleg težav, povezanih z rabo besed, se takšne osebe srečujejo tudi z ovirami pri učenju govora, organizaciji jezika, črkovanju in pomnjenju številskih dejstev (Raduly-Zorgo idr. 2010). Poleg omenjenih težav se osebe z disleksijo lahko srečujejo tudi z mnogimi drugimi težavami v drugačnih oblikah, ki so lastne le njim.

Vsaka človek z disleksijo se spopada s svojimi težavami, vsak je svoj individuum. Saltz pravi, da se osebe z disleksijo razlikujejo med seboj, saj so »nekateri ljudje z disleksijo odlični v matematiki, drugi pa s težavo prebirajo matematične naloge. Nekaterim ljudem z disleksijo branje vedno predstavlja mučno nadlogo, drugi pa naposled le vzljubijo branje.« (Saltz 2019, 41) Saltz posveča veliko pozornosti temu, da je disleksija prepoznana kot zmožnost in ne nezmožnost (prav tam, 36).

Ljudje z disleksijo imajo lahko določena področja veliko bolj razvita kot ljudje brez disleksije. Njihova močna področja ali prednosti disleksije so vezana na bolj aktivno divergentno mišljenje. Med močna področja Raduly-Zorgo (2010, 19) in drugi uvrstijo »dobre sposobnosti reševanja problemov, domišljajske sposobnosti, sposobnosti vzpostavljanja nepričakovanih povezav, [...] divergentno razmišljanje, originalnost in ustvarjalnost, dobre sposobnosti vizualizacije, [...] dobra intuicija« in veliko drugih.

Osebe z disleksijo so sposobne hitreje izvesti mentalne izračune. Veliko jih je nadarjenih, nadpovprečno inteligentnih, lahko tudi genialnih na določenih področjih. Poleg tega so ljudje z disleksijo tudi veliko bolj vzdržljivi, pogumni in odločni, saj se »nenehno borijo, da bi razumeli in bili razumljeni« (Raduly-Zorgo idr. 2010, 45). Za ljudi z disleksijo je zelo značilno vizualno razmišljanje, odlično znajo združiti različne ideje, ki se jih drugi ne bi spomnili. Lahko so zelo analitično nadarjeni in izkažejo veliko ljubezni do abstraktnih konceptov ter nadarjeni za debatiranje in argumentiranje. V veliki večini so osebe z disleksijo veliko bolj empatične. »Izjemna empatija in toplina ter občutek za soljudi sta med glavnimi značilnostmi ljudi z disleksijo.« (Shaywitz v Saltz 2019, 57)

»Disleksiki so izredno ustvarjalni pri manevriranju okoli svojih težav.« (Saltz 2019, 53) Izoblikujejo si lastne metode in strategije, da se lahko prebijajo skozi vsakodnevne ovire. Nekateri pa se le osredotočijo na svoje prednosti in s tem zasenčijo in skrijejo 'težave' oziroma se naučijo primanjkljaje spremeniti v prednosti (prav tam, 55). Kljub težavam lahko izjemno uspejo in dosežejo vse, kar si zadajo, a ključ do tega se ne »skriva v učenju hitrejšega branja ali boljšem vklapljanju med bralce. Njihova naloga je poiskati lastno pot, lasten način, kako izraziti svojo nadarjenost.« (prav tam, 69)

Miti o disleksiji

Zaradi slabe ozaveščenosti in informiranja o disleksiji pride do velike zmede in zamenjav z drugimi učnimi težavami. Pojem disleksije je zato pogosto slabo in nejasno razumljen (Raduly-Zorgo idr. 2010, 11). Širijo se nerelevantne informacije, določena prepričanja, ki se vlečejo iz preteklosti, ko disleksija še ni bila poznana. Obilje negativnih informacij ustvarja popolnoma neresničen pogled na disleksijo in na tako imenovane specifične učne težave. Ljudje si z informacijami, ki so jim dane, ustvarijo mnenje in disleksiji pripišejo negativno konotacijo, ki ni upravičena. Posledično se širijo tako imenovani miti, ki so zgrajeni na podlagi mnenj, prepričanj, pogledov in neznanja.

Mitov o disleksiji je veliko; nekateri se iz dneva v dan še vedno širijo, kljub obilici znanstvenih dokazov. Širijo se med otroki, starši, učitelji, strokovnimi delavci, delodajalci in širšo množico.

Med pogostejšimi miti je ta, da je disleksija bolezen, ki se jo lahko 'ozdravi', ter to, da so posamezniki z disleksijo manj inteligentni, kar se ne sklada z znanstvenimi raziskavami. Med inteligenčnim koeficientom in disleksijo ni zaznane nikakršne povezave (Vir 2).

Razširjen je tudi mit, ki pravi, da je disleksija pogostejša pri moških kot pri ženskah, kar tudi ni resnično (Vir 2). Razlog za nastanek tega mita je lahko le ta, da imajo fantje v šoli načeloma več vedenjskih težav oziroma so lahko bolj razigrani, zato jih hitreje označijo kot 'težavne' in napotijo na diagnosticiranje. Ob tem pa se težave pri ženskah lahko hitreje označi kot zgolj 'nesposobnost', na primer branja.

Dva najpogostejša mita, ki jih želim izpostaviti, sta:

- **Mit 1: Disleksija s časom izzveni oziroma disleksijo se lahko preraste.**

Disleksija je stanje, ki je nevrološko pogojeno, kot pravi Krajnc (2004, 9), »ostane vse življenje, z njo se ljudje naučijo živeti in premagovati težave, nekatere celo bolje od drugih.« Christodoulou in drugi pravijo, da je disleksija »kronična težava, ki prizadene bralce v šoli in izven šole, od otroštva vse do odraslosti.« (Vir 1) O disleksiji se zato ne more govoriti, da jo je mogoče prerasti, oziroma, da s časom in odraščanjem izzveni, saj se z njo še vedno srečujejo tudi odrasli in starejši ljudje. Posamezniki si ustvarijo svoje metode in

strategije, kako živeti z raznimi ovirami v vsakdanjem življenju. Veliko se jih lahko usmeri le v določeno področje, ki jim leži, in so v tem tudi izjemni. Nekateri pa kljub težavam vztrajajo, četudi to pomeni počasnejšo pot v primerjavi z ostalimi.

Vsaka človek z disleksijo je svoj posameznik, sam se srečuje s svojimi ovirami in sam se odloča, kako bo ovire sprejel, če jih bo sprejel. Določene osebe z disleksijo se s težavami iz otroštva lahko v odraslosti ne bodo več tako intenzivno srečevale, nekaterim se lahko določene težave poslabšajo, nekaterim pa lahko na primer 'nezmožnost' branja tudi izgine. Tudi če odrasla oseba bere brez težav, to še ne pomeni, da je disleksija kar izginila. Še vedno se namreč lahko srečuje z ovirami na drugih področjih in še vedno ima lahko izjemne prednosti, tako v otroštvu kot v odraslosti. Osredotočenost na prednosti disleksije lahko posamezniku pomaga najti inovativne strategije soočenja z ovirami. Veliko dokazov imamo o tem, da se otroci z disleksijo srečujejo s težavami branja tudi v adolescenci in v odrasli dobi (Vir 2).

- **Mit 2: Učenci z disleksijo so leni, nimajo volje, niso delovni, motivirani in vztrajni.**

Disleksija je opredeljena kot nevrobiološko zasnovana motnja/težava, kljub povprečnim ali višjim inteligenčnim količnikom. Lenoba, nejevoljnost ali/in nemotiviranost so seveda lah-

ko prisotne pri vsakem posamezniku, a to niso značilnosti, ki nastanejo zaradi disleksije (Vir 1). Kadar so te značilnosti prisotne pri osebah z disleksijo, so največkrat posledica tega, da jih okolica ne sprejema, zavrača, ne razume in jih označuje kot nesposobne. Zato ti posamezniki takšnim besedam verjamejo, se z njimi poistovetijo in sprejmejo kot del sebe. Znanstveno dokazano je, da osebe z disleksijo niso nič manj sposobne, ampak se tako lahko le zdi zaradi nerazumevanja okolice in pričakovanj, ki niso prilagojena njihovim možganom.

Tudi Krajnc (2004, 26) omeni, da »če ljudje niso dovolj ozaveščeni in razgledani ter ne poznajo pojavov disleksije, ocenjujejo človeka z disleksijo kot čudaka, lenuha, lažnivca in mu prilepijo še druge moralne etikete.«

Značilne lastnosti ljudi z disleksijo so te, da »so nenavadno vztrajni, cilj jim je svet, ne popustijo za nobeno ceno«, »imajo široke interese, odpirajo se jim vedno novi«, »hitro se navdušujejo, zanje je značilen vzpon motivacije«, »skokovito se učijo« in mnogo drugih (Krajnc 2006, 16). Mit se ne sklada z najpogostejšimi značilnostmi oseb z

disleksijo, zato njihovi neuspehi niso povezani z lenobo, voljo, motiviranostjo ali vztrajnostjo. Veliko otrok še naprej vztraja, tudi ko naletijo na ovire pri branju, in ustvarijo metodo, ki jim pomaga pri izboljšavi branja. Z raznimi strategijami se lahko otrok z disleksijo iz oznake 'nesposobnega' povleče do povprečnega, nadpovprečnega in tudi nadarjenega ter inteligentnega.

Saltz (2019, 36) ob opisovanju deklice z disleksijo zapiše, da je »v sebi neverjetno zagnana, kar ji bo izjemno pomagalo pri premagovanju izzivov, ki so še pred njo. Kakšna škoda, da šolski sistem toliko zanimivih umov strpa v kalupe idej o tem, kaj je dober učenec in česa naj bi bil zmožen«. Učitelji zaradi vnaprej postavljenih idej, kdo je dober učenec, vse, ki odstopajo od določenih pričakovanj, označijo kot lene in nesposobne, otroci z disleksijo pa se s tem poistovetijo.

Saltz (2019, 59–60) citira besede Johna Irvinga, osebe z disleksijo, ki o svoji diagnozi pravi: »Bolj vztrajen sem. Vztrajen in trmast. Dvakrat bolj se moram potruditi in ne smem si privoščiti lenobe. Reševanje problemov, ja. [...] To je

postala moja prednost. [...] Dovolj sem vztrajen, da lahko grem vedno znova in znova čez isto stvar, pa naj bo še tako težka, tudi če to storim četrtič, petič ali osmič. To je nekaj, kar pripisujem težavam, ki sem jih moral premagati v zgodnjem otroštvu.«

Zaključek

Z miti, negativnimi pogledi in oznakami se osebe z disleksijo srečujejo vsakodnevno vse od otroštva v osnovni šoli do odraslosti na delovnem mestu. Menim, da moramo ovreči negativni pogled na disleksijo. Le tako bomo lahko osvobodili otroke in odrasle, ki se skrivajo pred svojimi 'ovirami', različnimi oznakami in percepcijo ostalih.

Ljudje z disleksijo lahko zaživijo, se izkažejo, v čemer so odlični, nadarjeni in tudi genialni. Za tako imenovano 'motnjo, težavo, oviro, nezmožnostjo' se skrivajo izjemni ljudje, ki potrebujejo le sprejete drugih, nekaj spodbude in to, da jih drugi opazijo. Disleksija jih ne definira; kljub temu, da je del njihovega vsakdana, jih oblikuje v celovito osebo, ki na svet gleda skozi drugačno prizmo. Prizmo, ki jim omogoča sveže ter inovativne poglede na življenje.

Menim, da je disleksija lahko velika prednost in omogoča drugačne poglede bodisi na matematični problem bodisi na umetniško sliko. Disleksija je ena, a se izrazi v mnogih različnih kombinacijah. Tako kot se vsak človek z disleksijo srečuje z drugačnimi težavami, mu disleksija prinaša tudi drugačne prednosti. Vsak človek z disleksijo ima svojo disleksijo. Seveda so določena področja, ki večini ljudi z disleksijo bolj ležijo, vendar zaradi popolnoma različnih oblik tega ne moremo kar posplošiti. Ljudje z disleksijo so tako lahko odlični igralci, umetniki in športniki, kot tudi matematiki, avtorji, govorci, učitelji, psihologi, podjetniki in vse, kar je posamezniku v veselje. Disleksija ne omejuje in ne določi področja, v katerih so lahko posamezniki uspešni. Disleksija opolnomoči in poda drugačen pogled. Vsi ljudje z disleksijo se imajo možnost izkazati na katerem koli področju. Menim, da se mora pogled na disleksijo zelo spremeniti, tako s strani posameznikov, ki se srečujejo z disleksijo, kot s strani njihovih vrstnikov, učiteljev, profesorjev, staršev ter vse širše množice. Začetni koraki so vzpodbudni, vendar je pred nami še dolga pot.

Ljudje z disleksijo so zelo vztrajni, delavni, se učijo, delajo veliko vaj, a še vedno lahko ne dosežejo pričakovanih rezultatov. Tukaj lahko izhajam tudi iz sebe, saj mi je v osnovni šoli disleksija povzročala veliko preglavic. Matematika mi v osnovni šoli ni šla od rok, ampak sem vseskozi delala ogromno vaj, na teste sem se pripravljala zelo inten-

zivno, kar mesece prej, na mizi sem imela kupe in kupe papirjev, ki so bili polni nalog in priprav. Kljub ogromni količini dela sem se komaj prebila skozi ta predmet. Podobno je bilo pri slovenščini, kjer nisem uspela prebrati niti ene knjige za domače branje. Ko smo pisali spise, so se moje črke kar mešale med seboj, velikokrat sem zamenjala črke kot so a-o, b-d ..., zamenjala sem vrstni red črk (stop=spot, knjiga=knijga) in vrstni red besed.

A kljub mnogim oviram zdaj zelo rada berem, rada pišem in tudi matematika se mi je prikupila. Še vedno se velikokrat motim pri zapisu in branju besed, števil in napake so pogostejše, ko delam pod pritiskom, ter še vedno imam težave z miselnimi izračuni in počasnejšim branjem. Vem, da moram delati dvakrat več kot ostali, a nič za to, še vedno sem zelo vztrajna pri vsem, kar delam. Disleksija je zelo vplivala na mojo samopodobo in samozavest, kar je pri osebah z disleksijo zelo pogosto. Pomembno je, da se človek z disleksijo zaveda, da zaradi disleksije ni nič manj sposoben, tudi če se srečuje s težavami, s katerimi se ostali posamezniki ne. Kljub temu, da so deležni konstantnega zavračanja iz okolja, ljudje z disleksijo ostajajo polni upanja, saj jih lahko v življenju čaka veliko število uspehov na različnih področjih.

Disleksija me je zgradila, me gradi in me vedno bo. Disleksije me ne opredeljuje, ampak je zelo pomemben del mene. Jaz sem dislektičarka in zdaj to ponosno povem na glas, vendar sem dala skozi veliko sramu, krivde, skrivanja in nesprejemanj sebe in svojih značilnosti, ki mi jih je dala disleksija. Naučila sem se živeti z vsemi težavami in vsemi prednostmi disleksije, a vem, da se to učenje ne ustavi tukaj. Celotno življenje me bo spremljalo in iz dneva v dan se bom morala učiti, kako sprejeti in izkoristiti svoj dar, ki ga imenujem disleksija.

Literatura

- Krajnc, A. (2004): Razgrnimo skrivnosti disleksije. Odlike in težave ljudi s posebnimi sposobnostmi. *Andragoška Spoznanja*, let. 10 (št. 1): str. 25–36.
- Krajnc, A. (2006): Disleksija med odraslimi - Razvoj osebnih strategij in talentov. *Andragoška spoznanja*, let. 12 (št. 2): str. 8–21.
- Raduly-Zorgo, E., Smythe, I. in Gyarmathy, E. (2010): *Disleksija – vodnik za tutorje*. Ljubljana: Bravo – Društvo za pomoč otrokom in mladostnikom s specifičnimi učnimi težavami. Dostopno na: http://pefprints.pef.uni-lj.si/1304/1/Disleksija_vodnik_za_tutorje.pdf (pridobljeno 17. 2. 2022).
- Saltz, G. (2019): *Moč razliknosti – vez med duševno motnjo, nadarjenostjo in genialnostjo*. Ljubljana: UMco d. d.
- Vir 1: Christodoulou, J., Perrachione, T. in Gabrieli, J. (2017): *Myths vs. Scientific Evidence about Dyslexia*. Dostopno na: <https://fabbs.org/wp-content/uploads/2017/07/Dyslexia-Myths.pdf> (pridobljeno 19. 2. 2022).
- Vir 2: College of education. (2019): *Dyslexia: Myths and Facts*. Dostopno na: <https://education.ufl.edu/ufli/files/2019/09/Dyslexia-Myths-and-Facts.pdf> (pridobljeno 19. 2. 2022).